

«Για ένα παιδί που κοιμάται». Νέες Τεχνολογίες και Ποίηση αναδεικνύουν τα δικαιώματα του παιδιού

Πασχούδη Μαρία¹, Δανιηλίδου Ευγενία²

¹ Εκπαιδευτικός ΠΕ02, 2^ο ΓΕΛ Γιαννιτσών

mpaschoudi89@gmail.com

² Σχολική Σύμβουλος Φιλολόγων, Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας και Β/θμιας
Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας

daniieugenia@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πλαίσιο του μαθήματος της Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου Γενικής Παιδείας και ειδικότερα της θεματικής ενότητας για την ποίηση της δεκαετίας του '70, προτείνεται μια διδακτική πρόταση με αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ), με σκοπό οι μαθητές να προσεγγίσουν γνωστικά, αλλά και να απολαύσουν την ποίηση με τη βοήθεια των νέων δικτυακών περιβαλλόντων και ψηφιακών εργαλείων. Μέσα από τη μελέτη του ποιήματος της Δήμητρας Χριστοδούλου «Για ένα παιδί που κοιμάται» και άλλων παράλληλων κειμένων, επιδιώκεται η ενεργητική, συνεργατική μάθηση με τη διερεύνηση, επιλογή και αξιοποίηση γνωστικού υλικού από διαδικτυακές πηγές στην κατεύθυνση της ερμηνευτικής, αισθητικής και γλωσσολογικής προσέγγισης του ποιήματος και της παραγωγής πολυτροπικών κειμένων ενταγμένων σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο. Το πλαίσιο εργασίας των μαθητών στη συγκεκριμένη πρόταση αφορά σχολική εκδήλωση με θέμα «Αφιέρωμα στην Ημέρα του παιδιού». Επιπλέον, η εργασία σε Δίκτυο στο Εργαστήριο Πληροφορικής δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να εργαστούν ομαδοσυνεργατικά, να ανταλλάξουν πληροφορίες μεταξύ τους και με τον υπεύθυνο καθηγητή, αλλά και να δημοσιοποιήσουν τα αποτελέσματα των εργασιών τους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Λογοτεχνία, Νέες Τεχνολογίες, δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δικαιώματα του παιδιού

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) στην εκπαιδευτική διαδικασία συνδέεται άμεσα με το μαθητοκεντρικό μοντέλο και την εποικοδομητική μάθηση, συμβάλλει στην ενεργητική, ανακαλυπτική, συνεργατική μάθηση και καλλιεργεί δεξιότητες κριτικού ψηφιακού γραμματισμού. Ωστόσο, η εισαγωγή και η χρήση τους στη διδακτική πράξη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αυτοσκοπός αλλά να συμβάλλει, με τον κατάλληλο τρόπο αξιοποίησης και την ανάλογη συχνότητα χρήσης, στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας και στη διαφοροποίησή της από τα παραδοσιακά μέσα.

Ειδικότερα, στη διδακτική του μαθήματος της Λογοτεχνίας, οι Νέες Τεχνολογίες προσφέρουν δυνατότητες εναλλακτικών διδακτικών προσεγγίσεων που μπορούν να διευκολύνουν τη διδασκαλία και να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των μαθητών. Συμβάλλουν σε καινοτόμα και πιο συμμετοχική ανάγνωση και ενισχύουν την πολυπρισματική προσέγγιση της διδασκαλίας, καθώς δίνουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε ψηφιακές βιβλιοθήκες, λογοτεχνικά αρχεία, σώματα κειμένων, διαδικτυακές πηγές και σε ιστοσελίδες των ίδιων των συγγραφέων. Εικόνες, σχέδια, μελοποιημένα ποιήματα, αναγνώσεις, βίντεο μπορούν, επίσης, να αξιοποιηθούν με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο, ενταγμένα σε μια ολοκληρωμένη διδακτική πρόταση, με σαφείς στόχους και συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο (Νικολαΐδου, 2008).

Με τη συστηματική χρήση των Νέων Τεχνολογιών στο μάθημα της Λογοτεχνίας, οι μαθητές ασκούνται στην επιλογή και στην αξιολόγηση της πληροφορίας, ανασυνθέτουν και αναδημιουργούν κείμενα, εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες των Τ.Π.Ε., επικοινωνούν, ανταλλάσσουν σκέψεις και ιδέες, συνεργάζονται, κρατούν σημειώσεις, παράγουν προσχεδιασμένο προφορικό λόγο, αλλά και συνεχή γραπτό λόγο σε αυθεντικές συνθήκες επικοινωνίας. Οι μαθητές συνομιλούν με το κείμενο και ολοκληρώνουν τη διδασκαλία ως συλλογική ανάγνωση. Γίνονται δημιουργικοί, ενεργητικοί αναγνώστες, αναπτύσσουν τη σκέψη, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, αυτοκαθορίζουν την πορεία προς τη γνώση και την κατακτούν σταδιακά (scaffolding). Εξάλλου ο ενεργητικός αναγνώστης που γίνεται νοηματοδότης του λογοτεχνικού κειμένου θεωρείται προτεραιότητα στα νέα προγράμματα σπουδών και παράλληλα αποτελεί κοινό άξονα σε όλες τις αναγνωστικές θεωρίες (Καπλάνη & Κουντουρά, 2004). Επιπλέον, με την αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. επιτυγχάνεται η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών σε μια διερευνητική μαθησιακή διαδικασία με την παράλληλη αξιοποίηση προσωπικών βιωμάτων και εμπειριών και πραγματώνεται η σχετική ελευθερία στην επιλογή της μαθησιακής διαδρομής με τη βοήθεια της δικτυακής πληροφορίας και των ψηφιακών εργαλείων. Μέσα από τη γόνιμη αλληλεπίδραση εκπαιδευτικού και μαθητών διαμορφώνεται ένα ευνοϊκό συνεργατικό μαθησιακό περιβάλλον, που αλλάζει τις παραδοσιακές σχέσεις στη διδακτική πράξη, μετασχηματίζοντας το ρόλο του εκπαιδευτικού από κύριο καθοδηγητή σε συντονιστή και διευκολυντή της σχολικής εργασίας.

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα δεδομένα, διαμορφώθηκε μια διδακτική πρόταση, που εντάσσεται στη θεματική ενότητα για την ποίηση της δεκαετίας του '70 στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου Γενικής Παιδείας και αφορά τη διδασκαλία του ποιήματος της Δήμητρας Χριστοδούλου «Για ένα παιδί που κοιμάται». Η συγκεκριμένη πρόταση θέτει εξ αρχής στους μαθητές το πλαίσιο εργασίας τους που αφορά μια σχολική εκδήλωση με θέμα «Αφιέρωμα στην Ημέρα του παιδιού» με αφορμή το ποίημα «Για ένα παιδί που κοιμάται».

Το μάθημα της Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας στη Γ' Λυκείου παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα που οφείλεται στις συγκεκριμένες μαθησιακές ανάγκες των μαθητών, οι οποίοι, εξαντλημένοι από τον υπερβολικό αριθμό εργασιών που πρέπει να διεκπεραιώσουν στα μαθήματα κατεύθυνσης, συνήθως το υποτιμούν, με το σκεπτικό ότι δεν εξετάζονται πανελλαδικά σ' αυτό και δεν επηρεάζει το βαθμό πρόσβασής του στα Α.Ε.Ι. Η εμπειρία μας έδειξε ότι η χρήση των Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία του, μπορεί να

καταστήσει το μάθημα ενδιαφέρον και πολυεπίπεδο, να αφυπνίσει το μαθητή και να του δείξει τη γοητεία της Λογοτεχνίας. Επιπρόσθετα, μπορεί να τον απομακρύνει από τη στεία χρησιμοθηρική αντίληψη της γνώσης και να του προσφέρει τη λογοτεχνική απόλαυση αλλά και τη γνώση, χωρίς να απολέσει κανένα από τα δύο.

Οι μαθητές, στη διδακτική μας πρόταση, προσεγγίζουν το ποίημα, τη δημιουργό του και παράλληλα επιχειρούν να αντιληφθούν το περιεχόμενο και τις συνθήκες που καταγράφει η ποιητική δημιουργία. Επιδιώκεται η ενεργοποίηση των μαθητών μέσα από δραστηριότητες διερεύνησης, επιλογής και αξιοποίησης γνωστικού υλικού από διαδικτυακές πηγές στην κατεύθυνση της ερμηνευτικής, αισθητικής και γλωσσολογικής προσέγγισης του έργου και παραγωγής νέου κειμένου ενταγμένου σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο. Όλα αυτά υλοποιούνται μέσα από τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, του διαδικτύου και την εξοικείωση με ανοικτά διερευνητικά περιβάλλοντα μάθησης. Επιδιώκεται, επίσης, η ανάπτυξη της ικανότητας της αυτενέργειας και της ατομικής οικοδόμησης της γνώσης με την αξιοποίηση των προσωπικών βιωμάτων του μαθητή, καθώς και η καλλιέργεια συνεργατικών δεξιοτήτων.

Στο εισαγωγικό σημείωμα του σχολικού εγχειριδίου «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' τεύχος», της ενότητας για την Μεταπολεμική και Σύγχρονη Ποίηση, σημειώνεται ότι οι ποιητές της γενιάς του '70 (όσοι πρωτοδημοσιεύουν έργα τους μέσα στη δεκαετία αυτή) «δεν έχουν βέβαια εμπειρίες από την Κατοχή και την εμφυλιακή περίοδο. Μεγαλώνουν κατά την ψυχροπολεμική, κυρίως, περίοδο και σε μια εποχή, κατά την οποία η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει σημαντική οικονομική άνοδο και εισέρχεται στο στάδιο του καταναλωτισμού. Σε όλα αυτά, για να κατανοήσουμε ορισμένους παράγοντες, που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ψυχισμού τους και των βασικών χαρακτηριστικών της ποιητικής γραφής τους, πρέπει να προστεθεί η οδυνηρή εμπειρία από τη δικτατορία (1967-1974), που ενίσχυσε την τάση τους για την ανάπτυξη, χωρίς καμιά ιδεολογική χροιά, ενός πνεύματος επαναστατικότητας και την αντίθεσή τους σε κάθε μορφής κατεστημένο» (<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3928,17219/2014>). Ταυτόχρονα, με την πάροδο του χρόνου, βιώνουν και την κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και συνακόλουθα το μεταναστευτικό κύμα που προκαλείται και επηρεάζει και την Ελλάδα. Η ποίηση αυτής της περιόδου είναι βαθιά κοινωνική και, ταυτόχρονα, κατορθώνει να μετουσιώνει τα απλά πράγματα σε ποίηση με τον προσωπικό τόνο του κάθε ποιητή.

Επισημαίνεται, ακόμη, ότι στα διδακτικά εγχειρίδια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου περιλαμβάνονται τα κείμενα «Ο Βάνκας» του Α. Τσέχωφ, «Ο Κωνσταντής» της Λ. Ψαραύτη, «Για ένα παιδί που κοιμάται» της Δ. Χριστοδούλου, στη Νεοελληνική Λογοτεχνία Γενικής Παιδείας Γ' Λυκείου το πεζό «Η Αριάγνη» του Στρ. Τσίρκα και στη Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ' Λυκείου Θεωρητικής Κατεύθυνσης, το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου «Μες τους προσφυγικούς συνοικισμούς» και το ποίημα «Ο Ελεγκτής» του Μίλτου Σαχτούρη. Είναι κείμενα κοινωνικού και πολιτικού προβληματισμού και θίγουν άμεσα ή έμμεσα το ζήτημα της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εκτιμούμε ότι οι προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών μας από τη διδασκαλία αυτών των κειμένων καθώς και η πιθανή ευαισθητοποίησή τους σε τέτοια ζητήματα διευκολύνουν την επίτευξη των στόχων της παρούσας διδακτικής πρότασης. Αυτό που προσθέτει παιδαγωγική αξία στη συγκεκριμένη πρόταση είναι η συνεργατική μορφή μαθησιακής διαδικασίας και η διερεύνηση των θεμάτων προς εξέταση με τη

βοήθεια των νέων ψηφιακών εργαλείων. Η διδακτική πρόταση που κατατίθεται έχει εφαρμοστεί σε σχολική τάξη κατά το σχολικό έτος 2012-2013. Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται για να γίνει φανερό ότι μπορεί να αποτελέσει και προτεινόμενη διδακτική μέθοδο.

Η συγκεκριμένη πρόταση θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και στο μάθημα της Λογοτεχνίας της Α' Λυκείου, στην ενότητα «Τα Φύλλα στη Λογοτεχνία», όπως και στην ενότητα «Παραδοσιακή – Μοντέρνα Ποίηση», διαφοροποιώντας τα Φύλλα Εργασίας και προσαρμόζοντάς τα στις ανάγκες της συγκεκριμένης τάξης. Θα μπορούσε, επίσης, να δημιουργηθεί ένα Wiki (www.wikispaces.com) από την αρχή εφαρμογής της διδακτικής πρότασης, όπου θα αναρτούν τις εργασίες τους οι μαθητικές ομάδες, το οποίο θα αποτελέσει ένα μέσο επικοινωνίας και με άλλους συμμαθητές τους, άλλων σχολείων που εργάζονται με παρόμοιο τρόπο. Έτσι, θα διαμορφωθεί μια Εικονική Αναγνωστική Κοινότητα ή και μια Λέσχη Φιλαναγνωσίας, όπου θα αναρτούν σχόλια, υλικό ή δικές τους δημιουργίες ως ενεργητικοί αναγνώστες και δημιουργοί κειμένων μέσα από διαδικασίες αλληλεπίδρασης. Ταυτόχρονα, η πρόταση μπορεί να αποτελέσει σχέδιο δράσης στο πλαίσιο ανάληψης πρωτοβουλιών από τους μαθητές για «τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, την Εκπαίδευση και τον Ενεργό Δημοκρατικό Πολίτη» που προτείνει το Συμβούλιο της Ευρώπης με αποστολή οδηγίων στα σχολεία.

ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Με τη διδακτική πρόταση επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να έρθουν σε επαφή με το συγκεκριμένο ποίημα και τη δημιουργό του, να προσεγγίσουν τη σκέψη της ποιήτριας και τη σχέση της με την κοινωνική πραγματικότητα, αντιλαμβανόμενοι συνεργατικά και βιώματικά τις ποικίλες πλευρές του ποιητικού φαινομένου.
- Να σχολιάσουν το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο του ποιήματος και να κατανοήσουν τη σκληρότητα της καθημερινής ζωής ενός «παιδιού των φαναριών».
- Να αντιληφθούν την ποιητική πράξη ως πράξη συνευθύνης, τα υλικά του ποιήματος ως επιμέρους στοιχεία ενός μικρόκοσμου που οικοδομείται με τα υλικά της γνώσης και της συγκίνησης για τα ανθρώπινα, της εκφραστικής τόλμης αλλά και της αίσθησης εκείνης της ελευθερίας που απορρέει από την υπέρβαση και καταγραφή αυτού που πληγώνει το ανθρώπινο πρόσωπο.
- Να προσεγγίσουν το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων του παιδιού μέσα από την ποιητική ματιά, αξιοποιώντας τη συμμετοχικότητα, τη συνεργασία και την εμπειρία τους.
- Να αντιληφθούν την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από την ευαισθησία των ποιητών.
- Να απολαύσουν αναγνωστικά το ποίημα και τα παράλληλα κείμενα που στήνουν διάλογο μαζί του με τη συμβολή διαφορετικών αναπαραστατικών μορφών.

ΓΝΩΣΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα κοινωνικών διακρίσεων, να συνειδητοποιήσουν προβλήματα όπως η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαιωμάτων του παιδιού και ο κοινωνικός αποκλεισμός.
- Να διαπιστώσουν πως η «ποιητική» είναι τέχνη και τεχνική και να εντοπίσουν τους όρους που μεταπλάθουν τα βιώματα της πραγματικότητας σε καλλιτεχνικό

αποτέλεσμα, με την αξιοποίηση των κειμενικών και εξωκειμενικών στοιχείων για το σχολιασμό και την ερμηνεία του ποιήματος και παραλλήλων κειμένων.

- Να προσεγγίσουν τη γλωσσοτεχνική σύνθεση, μέσα από τη διερεύνηση της λειτουργίας των λέξεων σε συγκεκριμένο περιβάλλον, να εντοπίσουν και να σχολιάσουν στοιχεία της ρεαλιστικής ποιητικής αφήγησης, της λιτής γραφής και του συναισθηματικά φορτισμένου ύφους (Βιβλίο Εκπαιδευτικού: 260-263): <http://ebooks.edu.gr/courses/DSGL-C131/document/4e5bc0f2pz58/4e5bc199vrbu/4e5c88f4rmlm.pdf>.
- Να διαπιστώσουν την επικοινωνία του ποιήματος με άλλες τέχνες (θεατρικότητα, σχέση με ζωγραφική, φωτογραφία και μουσική, κινηματογράφο)

ΣΤΟΧΟΙ ΠΟΥ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ Τ.Π.Ε.

- Να αναπτύξουν δεξιότητες μέσα στις νέες μαθησιακές συνθήκες που διαμορφώνει η εξέλιξη των ψηφιακών εργαλείων, καθώς εκπαιδευτικοί και μαθητές έχουν πλέον στη διάθεσή τους εμπλουτισμένες βάσεις δεδομένων, αλλά και σύνθετες δυνατότητες αναζήτησης και αξιοποίησης κειμένων και πληροφοριών σε ηλεκτρονικά αρχεία, ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, ηλεκτρονικά ανθολόγια κειμένων, ιστοσελίδες των συγγραφέων και Συμφραστικούς Πίνακες. Πρόκειται για νέες δεξιότητες και γνώσεις που μπορούν οι μαθητές να καλλιεργήσουν και έτσι, να αναπτύξουν την αυτενεργό οικοδόμηση της γνώσης, αλλά και να ανιχνεύσουν τις ποικίλες σχέσεις που αναπτύσσονται στην ερμηνευτική, αισθητική, γλωσσοτεχνική διαδικασία προσέγγισης των ποιημάτων, δημιουργώντας πολυτροπικά κείμενα και παρουσιάζοντάς τα στην τάξη.
- Να λειτουργούν μέσα στο «Ηλεκτρονικό Λογοτεχνικό Εργαστήριο» όχι μόνο ως αναγνώστες των τυπωμένων πληροφοριών, αλλά και ως δημιουργοί κειμένου σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο ή δημιουργοί άλλης μορφής τέχνης, αξιοποιώντας τις δυνατότητες των ψηφιακών εργαλείων και διαπιστώνοντας τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσουν στο κείμενο και από αναγνώστες να νιώσουν δημιουργοί.
- Να προχωρήσουν στην παραγωγή πολυτροπικών κειμένων ενταγμένων σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο και να δημιουργηθούν κίνητρα για προσωπική ποιητική δημιουργία (αν είναι εφικτό ή να γίνει, έστω, ποιητική δοκιμή) ή άλλη καλλιτεχνική έκφραση, όπως η δημιουργία ταινίας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση στηρίζεται στις αρχές της διερευνητικής ανακαλυπτικής μάθησης και της ομαδοσυνεργατικής προσέγγισης. Οι μαθητές (συνολικά 24) εργάζονται σε έξι ομάδες των τεσσάρων ατόμων, προκειμένου να εντοπίσουν, να ερμηνεύσουν και να παρουσιάσουν την πλευρά του θέματος που επεξεργάστηκαν. Ο ελάχιστος αριθμός μαθητών μπορεί να είναι 18 και ο μέγιστος 24. Προαπαιτούμενα θεωρούνται: 1) να έχει προηγηθεί μια ώρα, για να διαμορφωθεί το «διδακτικό συμβόλαιο» που θα τηρηθεί από τους μαθητές και το διδάσκοντα, για να δημιουργηθούν κίνητρα και ευνοϊκές μαθησιακές συνθήκες 2) να έχει προηγηθεί συζήτηση μιας ώρας στην τάξη για τα λογοτεχνικά κείμενα κοινωνικού προβληματισμού και για το ρόλο των ποιητών –λογοτεχνών ως πνευματικών ανθρώπων ιδιαίτερα σε δύσκολες εποχές, 3) να υπάρχει εξοικείωση του εκπαιδευτικού και των μαθητών με τη χρήση των ψηφιακών εργαλείων και ειδικότερα του Επεξεργαστή Κειμένου, του Λογισμικού Παρουσίασης και των δικτυακών εργαλείων. Η

ευελίξια στο ωρολόγιο πρόγραμμα, όπως και η δυνατότητα χρήσης του εργαστηρίου πληροφορικής θεωρούνται αυτονόητα.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η χρονική διάρκεια της πρότασης καλύπτει 7 διδακτικές ώρες και η διδασκαλία χωρίζεται σε τέσσερις φάσεις:

Α' ΦΑΣΗ (1 ώρα στο εργαστήριο). **Αφόρμηση:** προβολή μιας παρουσίασης με τη βοήθεια του Λογισμικού Παρουσίασης (Power Point) ή του Picasa 3 για να παρουσιαστεί με συνοδεία μουσικής, πινακοθήκη εικόνων από τη ζωή της προς μελέτη ποιήτριας ή και άλλων ποιητών της γενιάς της, ή με τη βοήθεια του <http://www.timerime.com/>, να παρουσιαστεί μια χρονογραμμή του βίου και του έργου της, που θα συνοδεύεται με στίχους από ποιήματά της και μουσική υπόκρουση μια μουσική εκδοχή που ταιριάζει. Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές, με τις αισθήσεις της όρασης και της ακοής σε εγρήγορση, έρχονται με ευχάριστο τρόπο σε πρώτη επαφή με την ποιήτρια και το έργο της. Αυτή η οπτικοακουστική εμπειρία θα γίνει η αφορμή να συζητηθούν στην ολομέλεια οι πρώτες εντυπώσεις των μαθητών και να ακουστούν οι πρώτες ιδέες για το έργο της ποιήτριας και την εποχή της. Έτσι, θα δοθεί το έναυσμα για τον χωρισμό σε ομάδες και το πέραςμα στη Β' Φάση.

Β' ΦΑΣΗ (2 ώρες στο εργαστήριο). Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, επιχειρούν την προσέγγιση του ποιήματος και παράλληλων κειμένων μέσα από τις οδηγίες που υπάρχουν στα φύλλα εργασίας που δίνονται σε ηλεκτρονική και σε έντυπη μορφή και υπάρχουν σε κάθε σταθμό (εργαζόμαστε σε Δίκτυο). Όλες οι ομάδες διερευνούν το ποίημα από διαφορετική οπτική, όμως η μελέτη των ιστοσελίδων και των ηλεκτρονικών αρχείων είναι σε πολλά σημεία κοινά. Έτσι, με την προσεκτική ανάθεση εργασίας στις ομάδες από τον καθηγητή, μπορεί η κάθε ομάδα να αναλαμβάνει διαφορετική πτυχή έρευνας. Ωστόσο, εντοπίζονται και σημεία που εφάπτονται, ώστε να έχουν οι μαθητές σφαιρικότερη εποπτεία του ποιήματος. Τα φύλλα εργασίας αποτελούνται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος οι μαθητές προτρέπονται να συγκεντρώσουν το απαραίτητο υλικό και στο δεύτερο να επεξεργαστούν τα στοιχεία και να συνθέσουν την εργασία τους σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Το δίωρο αυτό είναι αφιερωμένο στη διερεύνηση του ποιήματος – ποιήτριας ή και των παράλληλων κειμένων, με περιήγηση στο διαδίκτυο και συμπλήρωση των φύλλων εργασίας. Η 1^η ομάδα θα διερευνήσει και θα αξιοποιήσει τα βιογραφικά στοιχεία της ποιήτριας στη διαμόρφωση της θεματικής της ποιήσής της, η 2^η ομάδα θα διερευνήσει το ιστορικό και ιδεολογικό πλαίσιο στο βαθμό που διαμορφώνει ή επηρεάζει την ποιητική αντίληψη, η 3^η ομάδα θα αναλάβει την ερμηνευτική και γλωσσολογική προσέγγιση του ποιήματος, η 4^η ομάδα θα ασχοληθεί με την αισθητική προσέγγιση και τη διακειμενική επικοινωνία του ποιήματος με άλλες μορφές τέχνης και η 5^η ομάδα θα αποτελέσει το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους διαφορετικούς ποιητές και θα είναι η ομάδα συσχέτισης και σύγκρισης των παραλλήλων, αλλά και της τεκμηρίωσης του κοινωνικού προβληματισμού και προσανατολισμού των προς μελέτη κειμένων.

Στη φάση αυτή ο καθηγητής εξηγεί ό,τι είναι αναγκαίο για το φύλλο εργασίας κάθε ομάδας, δίνει οδηγίες για την πορεία της εργασίας των μαθητών, ώστε να επιτύχει να εργαστούν συνεργατικά και αλληλεπιδραστικά. Ενεργεί διευκολυντικά, ελέγχει και αξιολογεί στο βαθμό που είναι δυνατόν. Με αφορμή τις έννοιες, ιδέες και απόψεις του ποιήματος και των παράλληλων κειμένων οι μαθητές θα δημιουργήσουν πολυτροπικά

κείμενα σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο, εμπλουτισμένα με εικόνες, φωτογραφίες, βίντεο, ήχο, όπως αυτοί κρίνουν απαραίτητο.

Γ' ΦΑΣΗ (2 ώρες στο εργαστήριο). Στη φάση αυτή οι μαθητές περνούν, μέσω του τοπικού δικτύου, το αρχείο που έχουν δημιουργήσει, στους σταθμούς εργασίας των άλλων ομάδων. Καλούνται να επαναδιαπραγματευτούν το κείμενο που κάθε ομάδα έχει συντάξει, αξιοποιώντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες που σταδιακά απέκτησαν από την επαφή με το υλικό των ψηφιακών πηγών, αλλά και τα συμπεράσματα των άλλων ομάδων. Οι ομάδες συζητούν στην ολομέλεια και αποφασίζουν για τον τρόπο που θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους. Καλό θα ήταν η ομάδα που ασχολήθηκε με τη σύγκριση και το συσχετισμό των παράλληλων κειμένων και της διερεύνησης του κοινωνικού προβληματισμού, να παρουσιάσει στο τέλος τα αποτελέσματα της εργασίας τους, για να προκύψει μια σφαιρικότερη τελική εικόνα. Συμφωνούν μεταξύ τους ότι θα δημιουργηθεί ένα blog ή θα αναρτηθεί όλη η εργασία τους στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου, ώστε να υπάρξει διάχυση της εργασίας τους και στους συμμαθητές τους ή άλλους αναγνώστες- χρήστες του διαδικτύου (π.χ. μαθητές από άλλο σχολείο που δουλεύουν με παρόμοιο τρόπο). Η συγκεκριμένη πρόταση, άλλωστε, προσφέρεται για δυνατότητα διαμοίρασης, γιατί, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, θέτει εξ αρχής στους μαθητές το πλαίσιο εργασίας τους που αφορά μια σχολική εκδήλωση με θέμα «Αφιέρωμα στην Ημέρα του παιδιού» με αφορμή το ποίημα «Για ένα παιδί που κοιμάται». Οι διορθώσεις και οι τροποποιήσεις στο αρχικό κείμενο επισημαίνονται με τη βοήθεια των λειτουργιών του επεξεργαστή κειμένου και του Λογισμικού παρουσίασης, ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγηση της μαθησιακής πορείας από το διδάσκοντα.

Δ' ΦΑΣΗ (2 ώρες στο εργαστήριο). Οι μαθητές ανακοινώνουν δια του εκπροσώπου της ομάδας τους και, εάν το επιθυμούν με τη βοήθεια ενός μέλους, τα αποτελέσματα των εργασιών τους. Ακολουθεί συζήτηση. Η αξιολόγηση της εργασίας των ομάδων θα γίνει από τον καθηγητή και τους μαθητές ως προς: την επιτυχία των επιδιωκόμενων στόχων και τον τρόπο λειτουργίας και αποτελεσματικότητας της ομάδας μέσα σε συνεργατικά πλαίσια.

ΤΑ ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τα φύλλα εργασίας αποτελούνται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος δίνεται η οδηγία για τη συγκέντρωση του υλικού από συγκεκριμένες ιστοσελίδες και στο δεύτερο διατυπώνεται η δραστηριότητα που θα εκπονήσουν οι μαθητές. Τα φύλλα εργασίας είναι δομημένα με αυτόν τον τρόπο, με το σκεπτικό ότι, έτσι, καθίσταται σαφέστερη για το μαθητή η διαφορά της συγκέντρωσης υλικού από το παραγόμενο τελικό προϊόν. Κατανοεί, δηλαδή, ο μαθητής πως οφείλει πρώτα να συγκεντρώσει πληροφορίες, να συγκρίνει, να κρίνει, να απορρίψει και κατόπιν να παραγάγει το ζητούμενο κειμενικό είδος μέσα σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο. Με αυτό τον τρόπο ασκείται και συνειδητοποιεί τη διαδικασία οργάνωσης της εργασίας του. Επίσης, με αυτή τη διαδικασία καθίσταται ευκολότερη και η συνεργασία μεταξύ των ομάδων, σε περίπτωση που ζητείται μέρος πληροφοριών ή διευκρινίσεις ή αξιολογείται η μια ομάδα από την άλλη. Ταυτόχρονα, και ο εκπαιδευτικός μπορεί κάθε στιγμή με τη βοήθεια του Δικτύου να ελέγχει το υλικό που αποθηκεύεται και σε ποιο σημείο της έρευνας βρίσκεται κάθε ομάδα.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται ενδεικτικά τέσσερα φύλλα εργασίας.

Κοινό φύλλο εργασίας για όλες τις ομάδες

Νεοελληνική Λογοτεχνία Γενικής Παιδείας, Τάξη Γ' Λυκείου

Δήμητρα Χριστοδούλου, «Για ένα παιδί που κοιμάται»

Οδηγία για όλες τις ομάδες:

Μπορείτε να χρησιμοποιείτε την ιστοσελίδα του [Ψηφιακού Σχολείου](http://www.digital-school.gr) και το διαδραστικό βιβλίο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3928,17329/> καθώς και τις ιστοσελίδες:

http://dfilologos.blogspot.gr/2012/05/blog-post_387.html

<http://www.youtube.com/watch?v=XtryGEsORiw>

Το κοινό φύλλο εργασίας περιέχει οδηγία για τη χρήση ιστοσελίδων, κοινών για όλους τους μαθητές, ώστε όλοι να έχουν πρόσβαση σε κοινό υλικό, ακόμη και αν διερευνούν διαφορετικές πτυχές του ποιήματος. Έτσι, μπορούν αποτελεσματικότερα να συνεργαστούν οι ομάδες μεταξύ τους στην Γ' Φάση, όταν θα πρέπει να επαναδιαπραγματευτούν το κείμενο που κάθε ομάδα έχει συντάξει, αξιοποιώντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες που σταδιακά απέκτησαν από την επαφή με το υλικό των ψηφιακών πηγών, αλλά και από τις εργασίες και τα συμπεράσματα των άλλων ομάδων. Επομένως, το κοινό φύλλο εργασίας αξιοποιείται ως ένα είδος δεξαμενής άντλησης κοινού υλικού, για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και συνεργασίας των μαθητών και για την ενίσχυση της βεβαιότητας ότι δεν μελετούν μονόπλευρα το ποίημα, αλλά μυσούνται και στον ποιητικό κόσμο της δημιουργού.

Φύλλο εργασίας

Ομάδα 2^η :

Αξιοποίηση του ιστορικού και ιδεολογικού πλαισίου της εποχής

Ανοίξτε ένα νέο φάκελο στην επιφάνεια εργασίας, όπου θα συγκεντρώνετε όλο το απαραίτητο υλικό σας για την τελική παρουσίαση και εργαστείτε ως εξής:

A. Συγκέντρωση υλικού

1. Διαβάστε το ποίημα και αντλήστε πληροφορίες και το απαραίτητο ενημερωτικό υλικό από [εδώ](#)

(<http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGL105/229/1693,5428>). Αξιοποιώντας τον υπερδεσμό «[κατάρρευση των καθεστώτων των ανατολικών χωρών](#)» και πατώντας [εδώ](#) (<http://users.otenet.gr/~eiyapoe/info4palin.htm>), καταγράψτε τις συνθήκες που επικράτησαν μετά τη διάλυσή τους.

2. Διαβάζοντας το ποίημα, αποδελτιώστε στοιχεία που πιστοποιούν τις άσχημες συνθήκες, που βίωσαν οι άνθρωποι μετά τη διάλυση της πατρίδας τους.

3. Καταγράψτε την Ελλάδα που φανταζόταν το μικρό παιδί και την Ελλάδα που ζει. Πώς επιβιώνει ένα μικρό παιδί μετανάστης;

4. Δείτε [το βίντεο](#) και κρατήστε όσες πληροφορίες νομίζετε ότι θα σας χρειαστούν στην παρουσίασή σας. Μπορείτε να αντλήσετε υλικό για τις γενικότερες συνθήκες ζωής και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν διαχρονικά οι μετανάστες.

5. Πατήστε [εδώ](#) (<http://www.youtube.com/watch?v=BiX7z0GYpV4&feature=related>) και [εδώ](#) (<http://www.youtube.com/watch?v=peR49KUiUo0>) και [εδώ](#) (<http://www.slideshare.net/ezareva/h-15125507#btnNext>), δείτε τις ποικίλες κακουχίες των παιδιών και δώστε σαφή στοιχεία για την παιδική εκμετάλλευση και [εδώ](#) (<http://pacific.jour.auth.gr/emmeis/?p=2219>), στην <http://www.youtube.com/watch?v=fo221534QYw> και στην http://6dim-diap-elefth.thess.sch.gr/images/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Yliko_TaPaidiaTwnFanariwn/237.jpg για πιθανές λύσεις.

B. Δραστηριότητες

Θεωρήστε ότι ετοιμάζετε στο σχολείο μια εκδήλωση με αφορμή την Ημέρα του παιδιού (20 Νοεμβρίου). Δημιουργήστε με τη βοήθεια του Επεξεργαστή Κειμένου (Microsoft Word) και του Λογισμικού Παρουσίασης (Power Point) μια ομιλία για τον τρόπο διαβίωσης των παιδιών μεταναστών, διανθισμένη με στιγμές από τα βίντεο που είδατε για τα αίτια μετανάστευσης, τις συνθήκες ζωής τους, καθώς και τις χώρες προέλευσης.

Φύλλο εργασίας

Ομάδα 4^η :

Αισθητική προσέγγιση - διακειμενική επικοινωνία του ποιήματος με άλλες μορφές τέχνης

Ανοίξτε ένα νέο φάκελο στην επιφάνεια εργασίας, όπου θα συγκεντρώνετε όλο το απαραίτητο υλικό σας για την τελική παρουσίαση και εργαστείτε ως εξής:

A. Συγκέντρωση υλικού

1. Διαβάστε το [ποιήμα](#) δυνατά. Τι είδους μουσική επένδυση θα χρησιμοποιούσατε στην ανάγνωσή σου. Με τη βοήθεια του Google διάλεξε μια μουσική.

2. Πατήστε

http://www.youtube.com/watch?v=DyOBsR1nOrU&playnext=1&list=PLD90A2445D66BD126&feature=results_main. Τα νανουρίσματα συνδέονται με το παιδί του συγκεκριμένου ποιήματος; Γιατί δε δικαιούται τη γαλήνη και τη χαρά των άλλων παιδιών; Δείτε, επίσης, το [βίντεο](#) και [εδώ](#), για να δώσετε το ψυχικό αποτύπωμα που αφήνει σε αντίθεση με αυτό του ποιήματος.

3. Δείτε τις φωτογραφίες στην παρακάτω ιστοσελίδα

<http://www.youtube.com/watch?v=XzdS1Gh6G7c&feature=fvwrel> και

προσπαθήστε να εξηγήσετε την αίσθηση που αφήνουν. Πώς μπορούν να συνδεθούν με το δικό μας ποίημα, που και αυτό καταγράφει στιγμιότυπα της ζωής ενός παιδιού;

4. Κρατήστε σημειώσεις για το ρόλο της τέχνης στην προβολή σοβαρών κοινωνικών ζητημάτων, αλλά και για το ρόλο της στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Αξιοποιήστε τις πληροφορίες από το [ψηφιακό σχολείο](#).

B. Ασκήσεις

Θεωρήστε ότι ετοιμάζετε μια σχολική εκδήλωση με αφορμή την Ημέρα του παιδιού (20 Νοεμβρίου). Δημιουργήστε με τη βοήθεια του Λογισμικού Παρουσίασης (Power Point) και με επένδυση μουσικής και φωτογραφιών που βρήκατε, μια παρουσίαση (προσχεδιασμένος προφορικός λόγος) που, χρησιμοποιώντας την επίκληση στο συναίσθημα, θα προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει το κοινό για τα δικαιώματα του παιδιού.

Φύλλο εργασίας

Ομάδα 6^η :

Δημιουργική γραφή

Ανοίξτε ένα νέο φάκελο στην επιφάνεια εργασίας, όπου θα συγκεντρώνετε όλο το απαραίτητο υλικό σας για την τελική παρουσίαση και εργαστείτε ως εξής:

A. Συγκέντρωση υλικού

1. Με τη βοήθεια μιας Μηχανής Αναζήτησης βρείτε βίντεο, εικόνες, σχολιασμούς που αφορούν την Ημέρα του Παιδιού, την παιδική εργασία, τη μετανάστευση, τις κακουχίες που δε θα έπρεπε να υφίστανται τα παιδιά.

2. Αποθηκεύστε τις στο φάκελο εργασίας.

3. Κατόπιν, επεξεργαστείτε το υλικό σας.

Βοήθεια θα σας παράσχουν οι εξής ιστοσελίδες:

<http://www.youtube.com/watch?v=peR49KUiUo0>

<http://www.youtube.com/watch?v=BiX7z0GYpV4&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=fo22l534QYw>

<http://www.youtube.com/watch?v=NqiO8QpUjP8&feature=related>

<http://www.youtube.com/watch?v=peR49KUiUo0>

<http://estamou.blogspot.gr/search/label/%CE%A4%CE%AC%CF%83%CE%BF%CF%82%20%CE%9B%CE%B5%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%B4%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82>

Β. Δραστηριότητες

Θεωρήστε ότι ετοιμάζετε μια εκδήλωση με αφορμή την Ημέρα του παιδιού (20 Νοεμβρίου). Δημιουργήστε με τη βοήθεια του Windows Movie Maker μια σύντομη ταινία με θέμα «Το παιδί. Ο μικρός αθώος που βασανίζεται σε ένα κόσμο μεγάλων». Αυτό είναι και το θέμα της αφιερωματικής εκδήλωσης. Η ταινία σας θα κλείσει την εκδήλωση για την Ημέρα του Παιδιού.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ (διατηρήθηκε η γραφή των παιδιών)

Παραθέτουμε ενδεικτικά τις εργασίες της 2^{ης} και 6^{ης} ομάδας που αντιπροσωπεύουν τα αποτελέσματα των εργασιών τους. Οι εργασίες δίνονται με τη βοήθεια της υπερσύνδεσης, γιατί είναι ένα [Power Point](#) (2^η ομάδα), και μια μικρή ταινία σε μορφή [wmv](#) (6^η ομάδα). Οι εργασίες των μαθητών θα αξιοποιηθούν στην παρουσίαση της εισήγησης στο Συνέδριο, για να αναδειχθεί κατά πόσο και αν οι μαθητές ακολούθησαν και εφάρμοσαν επιτυχημένα τις οδηγίες των φύλλων εργασίας, αλλά και για να προκύψει μια γόνιμη συζήτηση μεταξύ των συνέδρων όσον αφορά τη χρήση των Τ.Π.Ε. στη διδακτική διαδικασία και, ιδιαίτερα, στο μάθημα της Λογοτεχνίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να επισημάνουμε, μέσα από την εμπειρία της εφαρμογής της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης, ότι η αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία της Λογοτεχνίας, ενισχύει τη μαθησιακή συμπεριφορά, εμπνέει και εμπλέκει ενεργητικά τους μαθητές στη διδακτική διαδικασία και τους δίνει τη δυνατότητα να εξοικειωθούν με ανοιχτά διερευνητικά περιβάλλοντα μάθησης, να αποκτήσουν ψηφιακή ευχέρεια (digital fluency), ώστε να γίνουν ικανοί να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις της κοινωνίας, να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητα, να ασκηθούν στη συνεργασία και να αναπτύξουν κριτική στάση στα σύγχρονα τεκταινόμενα και, ιδιαίτερα, στα κοινωνικά προβλήματα. Έτσι, σταδιακά θα διαμορφώσουν στάση εγγράμματος υποκειμένου, χωρίς, όμως, να απολέσουν και την απόλαυση της λογοτεχνικής ανάγνωσης.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Καπλάνη, Β., & Κουντουρά., Λ. (2004). Η λογοτεχνία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: από το μαθητή στον αναγνώστη. Στο Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη και Ε. Χοντολίδου (Επιμ.) *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο...*, Αθήνα: Τυπωθήτω - Γιώργος Δαρδανός, σσ. 161-168.

Νικολαΐδου, Σ. (2008). Τ.Π.Ε. και Λογοτεχνία. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη. Στο *Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα ΚΣΕ*, Τεύχος 3: κλάδος ΠΕ02, Πάτρα: ΥΠΕΠΘ, σσ. 244-261.

Εθνικό Ίδρυμα υποδοχής και Αποκατάστασης Αποδήμων και Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων(2005). *Ενημέρωση για τους Παλιννοστούντες*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://users.otenet.gr/~eiyapoe/info4palin.htm>

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (Β Γυμνασίου) - Βιβλίο Μαθητή (Εμπλουτισμένο). Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGL105/229/1693,5428>

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου Γενικής Παιδείας, βιβλίο Εκπαιδευτικού. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://ebooks.edu.gr/courses/DSGL-C131/document/4e5bc0f2pz58/4e5bc199vrbu/4e5c88f4rmlm.pdf>

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (Γ' Γενικού Λυκείου) - Βιβλίο Μαθητή (Εμπλουτισμένο): Ανακτήθηκε στις 9 Φεβρουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3928,17329/>

Κωστανάσιου, Δ. *Για ένα παιδί που κοιμάται*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση http://dfilologos.blogspot.gr/2012/05/blog-post_387.html

Παπαδόπουλος Ηλ.(16/10/2006). *Ελληνοαλβανική συμφωνία προστατεύει «πα παιδιά των φαναριών»*. Ανακτήθηκε στις 4 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://pacific.jour.auth.gr/emmeis/?p=2219>

Πινή Μ., (17/4/1998). *Πορεία κατά της παιδικής εργασίας, εφημ. Ελευθεροτυπία*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/images/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Yliko_TaPaidiaTwnFanariwn/237.jpg

Στάμου Ε. (30/10/2013). *Αφιέρωμα στον Τάσο Λειβαδίτη και το ποίημα «Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος»*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://estamou.blogspot.gr/search/label/%CE%A4%CE%AC%CF%83%CE%BF%CF%82%20%CE%9B%CE%B5%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%B4%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82>

Lantzoι (επιμέλεια) (11/05/2010). *Παιδική εργασία ένα ατιμώρητο έγκλημα*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=peR49KUiuo0>

Georg L.Mastrogian. (επιμέλεια) (13/12/2011). *Μόνη πατρίδα τα παιδικά μας χρόνια*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=XzdS1Gh6G7c&feature=fvwrrel>

Esareva (επιμέλεια) (11/11/2012). *Η εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.slideshare.net/ezareva/h-15125507#btnNext>

Sapiensgr2 (επιμέλεια) (20/06/2012). *Κηπουργός Ν. – Γιαννάτου Σ. : Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά* Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση http://www.youtube.com/watch?v=DyOBsR1nOrU&playnext=1&list=PLD90A2445D66BD126&feature=results_main

Stella Dendiliari.(επιμέλεια) (11/3/2011) *Αλκηστis Πρωτοψάλτη – Ο βάτραχος*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=fo22l534QYw>

TRT ΛΑΡΙΣΑΣ (τηλεοπτικό ρεπορτάζ) *Ανεξέλεγκτα τα παιδιά των φαναριών* (17/8/2011) Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=BiX7z0GYpV4&feature=related>.

1^ο Δημοτικό Σχολείο Ερμούπολης (27/04/2012). *Τα Δικαιώματα του παιδιού*. Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=NqiO8QpUjP8&feature=related>

1^ο ΕΠΑΛ και ΣΕΚ Άργους (12/06/2011). *Όπου γης και πατρίς – Αφιέρωμα στους μετανάστες* Ανακτήθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 από τη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=XtryGEsORiw>